

УДК 821.161.2 Стус

DOI: 10.31558/2308-1902.2019.27.13

Маргарита ЄГОРЧЕНКО

здобувач

Національний університет

«Києво-Могилянська академія»

ІДЕЯ ЖИТТЄТВОРЧОСТІ В РЕЦЕПЦІЇ ВАСИЛЯ СТУСА: ТЕКСТИ І КОНТЕКСТИ

У статті проаналізовано втілення ідеї життєтворчості у Василя Стуса на матеріалі його поезії, листів і літературознавчих праць. Інтелектуальні контексти, в яких формувався поет, стають основою його пошуків власного шляху як літератора, а сама література – мірилом побудови власної біографії. Життєтворчість як ключове поняття для розуміння феномена Стуса показано через романтичний та модерністський контексти, його осмислення себе як поета та етичний кодекс, що базувався на засадах правди, ширості, доброти, вірності собі, життя як страждання.

Ключові слова: життєтворчість, біографія, етика, страждання, Стус.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Життєтворчість як культурний феномен сьогодні досліджують різні представники гуманітаристики – філософи, психологи й літературознавці. Якщо розглядати життєтворчість із точки зору філософії, її слід пов'язати з ідеями перетворення дійсності, формування нового типу буття й культури; ці питання на початку ХХ століття стояли в центрі уваги філософів, зокрема й Миколи Бердяєва, тексти якого входили до кола інтересів Василя Стуса [1]. Поняттям життєтворчості цікавиться і психологія [9]. Тож ця проблема видається непростою для літературознавчого дослідження саме через її межове місце серед гуманітарних дисциплін.

Однак життєтворчість письменника й митця загалом, окрім екзистенційної сутності, притаманної буттю кожної людини, вирізняється тим, що митець мусить об'єднати два тексти життя й мистецтва, долаючи конфлікт між ними і шукаючи шляхів їх взаємопроникнення [20]. Тому найпершим завданням дослідника, який береться за цю тему, є не так залучити всі прочитання ідеї життєтворчості, як відмежуватися від прочитань, що не є літературознавчими. Бо ж нас цікавлять насамперед

літературознавчі методи дослідження цього феномена; водночас існує ризик розмивання поняття, що негативно впливає на плідність методології.

Аналіз досліджень і публікацій. У своєму дослідженні враховуватиму праці Юрія Лотмана [8], Ірини Паперно [11; 23], Єлени Худенко [19; 20; 21], Бориса Ейхенбаума [22]. У праці «Декабрист в повсякденній життєвій реальності» Юрій Лотман демонструє, як біографія й побутова поведінка учасників декабристського руху підпорядковуються впливові художньої літературної реальності, а також розглядає механізми, які впливають на формування побутової поведінки людей певної доби. Ірина Паперно в біографічному дослідженні про Миколу Чернишевського показує цю знакову в російській історії постать на тлі доби реалізму, наголошуючи, що контекст, в якому живе особистість, є ключовим для її формування. Для нас ця праця становить особливий інтерес ще й тому, що постать Чернишевського привертала увагу Василя Стуса від 1960-х років (цикл «Трени Чернишевського») і надалі. Єлена Худенко є провідною сучасною дослідницею ідеї життєтворчості, вона розглядає її як у теоретичному аспекті, так і на матеріалі російської літератури, тож монографія та численні статті авторки стали вагомим теоретичним підґрунтям для цього дослідження.

Отже, поняття життєтворчості в літературознавстві варто розуміти як спосіб конституювати себе як культурний феномен і верифікувати свій естетичний досвід. Тоді життєбудування стає свідомою художньою стратегією. Для осмислення проблеми життєтворчості слід звернутися до таких питань, як текстуалізація емпіричного досвіду, семіотизація *літературного побуту* [22], побутової поведінки, творчої біографії, нарешті, створення символічної автобіографії [3]; слід також проаналізувати форми самопрезентації письменника. Тож обраний мною метод лежить у площині аналізу життєтворчих стратегій поета як наративних практик, як способів авторської самопрезентації через різні типи текстів. Варто нагадати, що поет від часів глибокої архаїки успадкував особливу місію — магічну і провіденційну; він постає водночас як герой-жертва і герой-переможець

створюваного ним тексту, частиною міфу і самим міфом, здатним перетворювати реальність [5].

Ідея життєтворчості, висловлена романтиками у XIX столітті, на початку століття XX стала своєрідним маркером культури. Вона позначила вихід за межі літератури, яка перестала бути суто естетичним феноменом. Поет-модерніст прагне злиття творчості з життям, перетворення власної біографії на літературний чи мистецький твір. Розглядаючи поняття життєтворчості у ключі модернізму, ми розуміємо його як спосіб творення нової художньої та буттєвої дійсності, коли межа між творчістю й реальним життям, біографією поета, фактично стирається. Це спосіб відходу від літературності в сенсі фікції, перетворення власного життєвого шляху на художній текст.

Поняття «життєтворчість» виникає у численних текстах, присвячених дослідженню творчості Василя Стуса, хоча ця проблема і не є широко розробленою у стусознавстві. Часто дослідники використовують термін «життєтворчість» без зайвих пояснень, подібно до кліше чи метафори. У деяких текстах, утім, зустрічаємо цей термін із належним трактуванням, хоч і розглянутий побіжно.

Чи не вперше ідея життєтворчості у зв'язку з біографією поета була артикульована у праці Дмитра Стуса «Василь Стус: життя як творчість» [13]. І хоча життєтворчість не стала центральною темою цього єдиного на сьогодні життєпису поета, авторові вдалося накреслити основні поняття, концепти, якщо завгодно, що визначають феномен Василя Стуса. Попри те, що героїчна біографія поета часто є визначальною для сприйняття його в українській культурі, неможливо відділяти героїку від поетового самосприйняття як «літератора», від його літературної біографії, від центрального явища його життя – Слова.

Однак безпосередньо життєтворчість як одну з опорних ідей для розуміння феномена Стуса розглядали лічені дослідники в окремих публікаціях. Єлизавета Тарануха у статті «Етичні виміри життєтворчості Василя Стуса» так трактує поняття життєтворчості: «Життєві принципи

перетікають в індивідуальну творчість і навпаки, ліричне «Я» почасти є відбитком «Я» митця, а частково натякає на образ подиву гідної людини» [18, с.118]. Утім, увага авторки зосереджена більше на Стусових етичних принципах, ніж на власне життєтворчості, яку, як видається, авторка розглядає як «готове» поняття, не проблематизуючи його. Валентина Нарівська у статті «Мистецтво жити як проблема культурної самоідентифікації в епістоляріях Василя Стуса» [10] проводить компаративний аналіз життєтворчих позицій Василя Стуса й Олександра Пушкіна, який посідає чільне місце в інтелектуальних зацікавленнях українського поета. Світлана Кучеренко у праці «Життєтворці: Юрій Липа та Василь Стус» [7] звертає увагу на перекладацьку діяльність двох поетів як на форму втілення ідеї життєтворчості.

Можна впевнено казати, що теми, пов'язані з концепцією поетичної творчості, є провідними як у поетичних текстах, так і в епістоляріях, і в літературній критиці Василя Стуса. Розуміння ж цієї концепції неможливе без осмислення ідеї життєтворчості в поета. Цю тему можна розглядати як винятково на матеріалі текстів Стуса, так і в контексті його інтелектуальних зацікавлень. Найбільш плідним видається поєднання цих двох підходів. Тож спробуємо розглянути формування і функціонування ідеї життєтворчості у Василя Стуса в різних контекстах, які формували його творчу біографію.

Ідея життєтворчості або життєбудування вперше оформилася в поезиці романтизму. Ця ідея втілилась у прагненні поєднати життєву поведінку та естетичні настанови, аби створити єдиний текст життя. Своїм улюбленим поетом Стус називав Йоганна Вольфганга Гете, «великого з найбільших». У листі до рідних від 15 квітня 1982 року Стус радить синові читати Гете: «Хотів би порадити йому прочитати “Dichtung und Wahrheit” (здається, в нашому, що на полиці, 10-томовику є ці прекрасні мемуари “Поезія і правда” (так, здається, перекладають). А ні – то, може, дістане Еккермана “Розмови з Гете”» [16, с. 421]. «Поезія і правда» – автобіографічний твір Гете, де автор детально описує свою добу як історик і як поет. Можна припускати, що саме у зв'язку з

німецьким поетом Стус уперше знайомиться з ідеєю життєтворчості. Саме як витвір мистецтва пропонує розглядати життя Гете німецький філософ та історик Рюдігер Сафранскі [12].

До романтичного контексту слід долучити і постать Тараса Шевченка: роль «шевченкового тексту» у формуванні Стусового розуміння себе як національного поета-пророка є незаперечно вагомою.

Беручи до розгляду модерністську ідею життєтворчості, залучаємо постаті й тексти улюблених Стусових поетів – Бориса Пастернака, Райнера Марію Рільке, Марину Цветаєву. Але не обмежуємося цими трьома посталями, пам'ятаючи обшир інтересів Василя Стуса. Борис Пастернак, чия життєтворча позиція була виразно окреслена вже у самій назві збірки «Сестра моя життя» (1922) [6], був естетичним і творчим орієнтиром для молодого Василя Стуса. А Пастернаків текст «Охранная грамота» став для нього символом творчого самовизначення митця.

Есей Марини Цветаєвої «Искусство при свете совести», де вона сформулювала свою ідею поета, його місця в світі та в суспільстві, стає для Стуса підтвердженням власного розуміння мистецтва і ролі митця [4]. Єдиний вірш Цветаєвої, перекладений Стусом, – «Неподражаемо лжет життя» («Ну й химерує лжа життєва») так само містить близьке самому Стусові розуміння ключових для нього категорій – поезії, правди, життя і, зрештою, поняття брехні як засадничої характеристики сучасного світу.

У текстах Василя Стуса поняття «життєтворчість» зустрічаємо єдиний раз у зв'язку з Райнером Марією Рільке, центральною посталям в його перекладацькій роботі. Коментуючи свою роботу над перекладом 25-го сонету зі «Сонетів до Орфея», Василь Стус міркує: «Рільке працює там, де найбільше виявляється життєтворче, там, де це життєтворче вирине на якомусь генетичному, до зниклого дрібному мікробіологічному поверсі. Хоч це поверх не мікробіології, а генетики духу (здається, показово й те, що, прагнучи назвати це, вживаєш “фізіологічні” терміни, бо термінології “фізіології” духу не існує, замість неї користуємося паралелями, натяками, аби назвати

невимовленне. Бо воно таке мале й зникоме, що найменше слово дужче за нього і може вбити» [16, с. 192].

Утім, усі названі поети зазнали й «критики» від Стуса. Усіх їх український поет «звинувачував» у «кокетеріях», «грі», театральності, акторстві, надмірній «літературності», «жеманності» [16, с. 411–417, с. 457–462]. Можна припустити, що такі роздуми Стуса були зумовлені не лише етичною домінантою його світогляду, але також і напрочуд органічним сприйняттям ідеї життєтворчості, якою перейнятий увесь діапазон текстів і біографії Стуса. Міркуючи у березні 1984 року про «Охранную грамоту» Пастернака (текст, який колись здавався йому надзвичайно суголосним), Стус резюмує: «Мабуть, коли б я зараз читав “Охранную грамоту”, то знайшов би значно більше жеманностей стильових, аніж тоді, як читав уперше. А це ж – гріх. І невідмолений гріх – удавати, маючи справу з правдою мистецтва» [16, с. 461]. Поняття правди (щирості), що лежить в основі Стусових роздумів про мистецтво ще від початку 1960-х, стає засадничим і для біографії поета, для формування його поведінки під час складних життєвих виборів.

У своїй літературній критиці, а пізніше – у листах до рідних і друзів, Стус подає чимало роздумів про сучасних йому поетів і письменників. Однією з наскрізних думок у Стусовій літературній критиці 60-х років стає думка про невідповідність поетів власній добі, їхню нечесність, невміння бути собою, нещирість. На противагу, Стус доходить до переконання, що лише індивідуалізація поета, його свобода і щирість можуть стати способом протистояння тоталітарному суспільству.

Комплекс етичних настанов, за якими Василь Стус будував свою поведінку, формуючи таким чином власну біографію, починає складатися уже на початку 1960-х і остаточно формується в період попереднього ув'язнення поета перед першим судом над ним 1972 року. До того ж, ідеться саме про біографію поета, для якого життєтворчість є усвідомленою місією,

надзавданням. Відтак те, що є бажаним для звичайної людини, для поета стає необхідним і неунікним.

Це стосується насамперед мотивно-тематичного комплексу «добро – доброта – добрість». Уперше чітко артикульовану категорію добра у зв'язку з постаттю поета Василь Стус вживає у статті про творчість Василя Симоненка «Серед грому і тиші» (1966) (не було опубліковано за життя автора) [15]. У цьому тексті Стус визначає і власну настанову: «творчість — то акт доброти й найщедрішого самороздаровування». Згодом добро, добрість як засадничі риси митця, місія поета як творця блага стають провідними мотивами в ліриці Стуса і домінантами в його осмисленні власного призначення. Уже у «Двох словах читачеві», передмові до збірки «Зимові дерева», Стус виразно окреслює настанову: «Поет – це людина. Насамперед. А людина – це насамперед добродій. Якби було краще жити, я б віршів не писав» [17, с. 42]. Про важливість категорії добра в комплексі ідей, пов'язаних із самоосмисленням як поета, свідчать і численні звернення до неї у поезіях періоду «Палімпсестів»: *я є добро, а ти — труха і тлінь; своїм стражденним і незлим обличчям як син тобі доземно уклонюсь; як тяжко відкриватися добру та ін.*

Вочевидь, основною передумовою «добра» як творчого початку є цілісність духу, абсолютна щирість (відсутність «гри», «маски», будь-яких компромісів, замовчувань тощо). У статті «Най будем щирі» (1964) Василь Стус, посилаючись на Івана Франка, закликає своїх сучасників до граничної чесності – із собою і з читачем. У вже згаданій статті «Серед грому і тиші» (1966) Стус повторює цю думку: «яка може бути гра (в лоб чи не в лоб), коли є що сказати, коли вже немає втерпу, щоб не сказати, коли ти за всяку ціну мусиш, зобов'язаний про це говорити. І говорити чесно, сміливо, одверто» [15]. Ця думка, що стає авторовою самонастановою, буде не раз повторена в етапній збірці 1972 року – «Час творчості». Наприклад, у вірші від 26 січня «Усі промацано рукописи»: *тож будьмо щирі, щирі, щирі/ щонайщиріші, хай вам грець!* [14, с. 104].

Розуміння життя як страждання також є однією з домінант у картині світу Василя Стуса. Як свідчить поет у відомому листі до сина, він рано відчув, яким є життя: «Мамі – тяжко, татові – тяжко. То й мені має бути тяжко – аж доти, поки й татові й мамі не стане легше, аж доки всім людям на світі не стане легше жити» [16, с. 347]. До речі, тут можна відчитати прямі паралелі з есеєм Івана Буніна «Освобождение Толстого» [2], який Стус радив читати синові незадовго до написання цитованого листа. У цьому тексті Бунін наводить спогади Толстого про дитинство, де той майже так само, спираючись на спостереження за життям батьків, робить висновок про те, що життя – не іграшка («В первый раз я почувствовал, что жизнь — не игрушка, а трудное дело»).

У вже згаданому тексті «Двоє слів читачеві» Стус наводить «спогад» про колискову матері, а «Шевченко над колискою – це не забувається». І далі: «журба як перше почуття немовляти у цьому світі». Варто згадати, що у відомих «Листах до молодого поета» Рільке наголошує на важливості спогадів і досвіду дитинства для розвитку творчої особистості, про що Стусові також було відомо. Розлогу оповідь про своє дитинство читаємо у Стусовому листі до сина, де він оповідає деякі дуже виразні деталі свого життя. Серед яскравих спогадів – усвідомлення життя як страждання й обрання шляху літератора завдяки прочитанню поеми «Мойсей» Івана Франка: «І після прочитання цієї поеми я забув свою геолого-розвідку, а став літератором. Правда, ставши літератором за фахом, не забув і геолого-розвідки (ось уже 8-й рік блукаю по землі). Але – не нарікаю на долю. Навпаки – мені добре від того, що нічого злого за свої 40 літ не робив, допомагав людям у біді, а коли часом і сам залітав у біду, то не пхивкав і не нарікав. Бо це – життя, Доля» [16, с. 350]. І далі: «І ось десь тоді я вирішив (у 4-му класі – *М.Є.*), що й сам буду такий, як Павка Корчагін, як Павло Власов, аби людям жилося краще. І ще хотів – тяжко вчитися, бо жити – тяжко» [16, с. 347]. Така орієнтація на приклад літературних персонажів ще у ранньому

дитинстві не випадкова. Надалі Стус сам творитиме літературні образи зі своїх найближчих людей – матері, дружини, сина.

Ще один контекст, який неможливо оминати в розмові про життєтворчість Василя Стуса, – христологічний. І хоч тема Стусової рецепції християнства досі залишається дразливою, та й не є вичерпно описаною, ідея життя як наслідування Христового шляху не була чужою для поета. На це вказують численні поетичні тексти, зокрема, «За читанням Ясунарі Кавабати», «Блажен, хто тратити уміє...», «Мені зоря сіяла нині вранці...» та ін. Оминаючи детальний аналіз поетичних текстів, хотілося б указати й іще на один промовистий факт: однією з книжок, які читав Василь Стус в ув'язненні, був трактат першої половини XV століття Томи Кемпійського *Imitatio Christi* («Про наслідування Христа»).

У контексті життєтворчості феномен протистояння Василя Стуса з владою постає як практика втілення свободи. Свобода – ще одна важлива категорія у картині світу поета. Протистояння мало, на думку Стуса, ґрунтуватися на етичних і гуманістичних засадах. Водночас бажання не зрадити себе на тлі тоталітарного режиму і соцреалістичного канону в літературі поєднувалося в поета з бажанням бути прочитаним і цікавим для сучасників. Тож ув'язнення стає для Стуса водночас своєрідною межею, за якою немає майбутнього (*уже життя моє прожите*), але водночас простором перетворення звичайної біографії на міфологізовану (*твій татко обертається на міт*).

Остання – завершальна фаза життєтворчості – смерть. Образ смерті в художньому світі Василя Стуса є одним із найвиразніших, про що не раз згадували дослідники його творчості. Особливої ваги цей образ набуває в текстах періоду ув'язнення поета, врівноважуючись темами безсмертя й вічності. Водночас, якщо звернутися до епістолярних текстів поета, уважний читач помітить пророчі передбачення власної смерті, екзистенційне переживання завершення життя.

Ідею життєтворчості в інтерпретації Василя Стуса слід розуміти як органічне поєднання двох біографій: поета, для якого найбільшою цінністю

є власна творчість, і людини, що, перебуваючи у складній екзистенційній ситуації, робить вибір на користь свободи і гідності. І в особистому житті, й у творчості для Стуса визначальною була етична домінанта – звідси глибоко усвідомлена опозиційність до «лжи життєвої», зла та насильства. Саме тому Василю Стусу вдалося поєднати мистецтво з реальним життям: писати так, як жити, а власне людське буття перетворити на героїчний міф. Наприкінці життя (ніби передчуваючи його завершення) поет писав у листі до рідних (від 3.03.1985): «Недавно надібав на цікаве зауваження Жана Кокто, сучасника і друга Пабло Пікассо. Він пише: “Дев’ять муз повідали мені ще в юності, що поет – у принципі опозиціонер, що його особа являє своєрідну тюрму, звідки втікають твори, за якими суспільство посилає навздогін поліцію і собак, окрім тих випадків, коли їхню незвичну ходу приймають за викаблучування блазня або п’яниці. Він – звинувачений від народження, оскаржений за професією, оскаржений по службі”. Цікаво, правда? Отож, усе в мені так, як і має бути – в справжньому варіанті. Хіба що там, де у Жана Кокто неймовірні гіперболи, в мене – докучна банальщина» [16, с. 487].

Висновки. Ідея життєтворчості дає чимало ключів для розуміння біографії і текстів Василя Стуса. Важливі поняття, що формують Стусову концепцію творчості, – чесність, правда, щирість, добро, свобода – увиразнюють його життєтворчу позицію. Відтак, біографію Василя Стуса можна розуміти не лише як героїчний чин поета і громадянина, а й як життя, перетворене на творчість. Ідею життєтворчості в інтерпретації Стуса слід розуміти як органічне поєднання двох біографій: поета, для якого найбільшою цінністю є власна творчість, і людини, що, перебуваючи у складній екзистенційній ситуації, робить вибір на користь свободи і гідності. І в особистому житті, й у творчості для Стуса визначальною була етична домінанта – звідси глибоко усвідомлена опозиційність до «лжи життєвої», зла та насильства. Саме тому Василю Стусу вдалося поєднати мистецтво з реальним життям: писати так, як жити, а власне людське буття перетворити на героїчний міф.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акіллі А. Василь Стус – читач Миколи Бердяєва. *Наукові записки національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна». 2014. Вип. 41. с. 3–7.
2. Бунин И. Собрание сочинений в 9 т. Москва: Художественная литература, 1967. Т.9: Освобождение Толстого. О Чехове. Статьи. 622 с.
3. Грабович Г. Символічна автобіографія у Міцкевича і Шевченка. / Грабович Г. Шевченко, якого не знаємо (3 проблематики символічної автобіографії та сучасної рецепції поета). Київ: Критика, 2000. С. 52–68.
4. Єгорченко М. Проблема творчості у Василя Стуса та Марини Цветаєвої *Мандрівець: Видання «Наукових записок Національного ун-ту «Києво-Моги́л. Академія»*. 2008. №2. С. 63–66.
5. Елизаренкова Т. Я., Топоров В. Н. Древнеиндийская поэтика и ее индоевропейские истоки. *Литература и культура Древней и средневековой Индии*. Москва: Наука. 1979. с. 36–88.
6. Жолковский А. О заглавном тропе книги «Сестра моя жизнь». *Poetry and revolution: Boris Pasternak's «My sister life»*. Stanford, 1999. С. 26–65. URL: <https://dornsife.usc.edu/alexander-zholkovsky/ses> (Дата звернення: 22.01.2020).
7. Кучеренко С. Життєтворці: Юрій Липа та Василь Стус. *Василь Стус: життя, ідеологія, творчість, соціополітичний і літературний контекст: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. вшануванню пам'яті відомого укр. поета, пер., літературознавця і правозахисника (Вінниця, 20–21 квіт. 2018 р.)* / [редкол.: Р. Гринюк та ін.]; *Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка НАН України [та ін.]*. Вінниця: Твори, 2018, С. 65–70.
8. Лотман Ю. Декабрист в повседневной жизни. (Бытовое поведение как историко-психологическая категория). *Литературное наследие декабристов*. [Под ред. В.Г. Базанова и В.Э. Вацура]. Ленинград: Наука, 1975. С. 25–74.
9. Наконечна Л. Концепція життєтворчості Л. В. Сохань як форпост української науки *Славістична збірка*. 2016. Вип. 2. С. 22–28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/wslavst_2016_2_4 (Дата звернення: 22.01.2020).
10. Нарівська В. Мистецтво жити як проблема культурної самоідентифікації в епістоляріях Василя Стуса. *Вісник Дніпропетровського університету ім. Альфреда Нобеля*. Серія «Філологічні науки». 2013. № 2 (6). С. 18–28.
11. Паперно И. Семиотика поведения: Николай Чернышевский – человек эпохи реализма. Москва: Новое литературное обозрение, 1996. 207 с.
12. Сафрански Р. Гёте: жизнь как произведение искусства. / пер. с нем. К. Тимофеевой. Москва: Издательский дом «Дело». 2018. 701 с.
13. Стус Д. Василь Стус: життя як творчість. Київ: Факт, 2004. 364 с.
14. Стус В. Зібрання творів: у 12 т. / [редкол.: Д. Стус та ін.]. Київ: Факт, 2007–2009. Т. 3: Час творчості / *Dichtenszeit*. 2008. 752 с.
15. Стус В. Серед грому і тиші. *Сучасність* 1995. №1. С. 138–148. URL: <https://vasylsymonenko.org/statti/vasyl-stus-sered-gromu-i-tyshi/> (Дата звернення: 22.01.2020).
16. Стус В. Твори: у 4 т., 6 кн. / [ред. кол. С. Гальченко, М. Гончарук та ін.]. Львів: Просвіта, 1994–1999. Т. 6. Кн. 1: Листи до рідних. 1997. 496 с.
17. Стус В. Твори: у 4 т., 6 кн. / [ред. кол. С. Гальченко, М. Гончарук та ін.]. Львів: Просвіта, 1994–1999. Т. 1. Кн. 1: Зимові дерева. Веселий цвинтар. Круговерть. 1994. 432 с.
18. Тарануха Є. Етичні виміри життєтворчості В. Стуса. *Василь Стус: життя, ідеологія, творчість, соціополітичний і літературний контекст: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. вшануванню пам'яті відомого укр. поета, пер., літературознавця і правозахисника (Вінниця, 20–21 квіт. 2018 р.)* / [редкол.: Р. Гринюк та ін.]; *Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка НАН України [та ін.]*. Вінниця: Твори, 2018, С. 118–121.
19. Худенко Е. А. Жизнетворчество писателя как текст: особенности структуры *Филология и человек*. Барнаул. 2016.

20. Худенко Е. А. Жизнетворчество русского романтизма и символизма: поведенческие стратегии. *Вестник Ленинградского государственного университета им. А. С. Пушкина: научный журнал*. Санкт-Петербург. 2011. Т.1. Филология. № 1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/zhiznetvorchestvo-russkogo-romantizma-i-simvolizma-povedencheskie-strategii/viewer> (Дата звернення: 22.01.2020).
21. Худенко Е. А. Жизнетворчество как метатекст. Мандельштам – Зощенко – Пришвин (30-е – 40-е годы). Монография. Барнаул, 2011.
22. Эйхенбаум Б. М. Литературный быт. *Эйхенбаум Б. М. О литературе*. Москва: Сов. писатель, 1987. С. 428–436.
23. *Creating Life. The Aesthetic Utopia of Russian Modernism*. Ed. by Irina Paperno and Joan Delaney Grossman. Stanford University Press, 1994. 288 p.

REFERENCES

1. Achilli, A. (2014). *Vasyl' Stus — chytach Myloly Berdjayeva* [Vasyl' Stus as a reader of Nikolai Berdyaev]. *Naukovi zapysky natsional'noho universytetu "Ostroz'ka akademiya"*. Ser. "Filolohichna", Vol. 41, pp. 3–7. [in Ukrainian].
2. Bunin, I. (1967). *Sobraniye sochinenij v 9 t.* [Collected works]. Moskva: Khudozhestvennaja literatura, 1967. Vol. 9: Osvobozhdeniye Tolstogo. O Chekhove. Statyi. [in Russian].
3. Grabowicz, G. (2000). *Symvolichna avtobiohraftya u Mickiewiczza i Shevchenka* [Symbolic Autobiography in Mickiewicz and Shevchenko]. In: Grabowicz, G. *Shevchenko, yakoho ne znayemo*. Kyiv: Krytyka, pp. 52–68. [in Ukrainian].
4. Yehorchenko, M. (2008). *Problema tvorchoosti u Vasyliia Stusa ta Maryny Tsvietayevoyi* [Problem of Creative Work in Vasyl Stus and Marina Tsvetaeva]. *Mandrivets*, Vol. 2, pp. 63–66. [in Ukrainian].
5. Yelizarenkova, T., Toporov, V. (1979). *Drevneindiyskaya poetika i yeyo indoevropskiye istoki* [Ancient Indian poetics and its Indo-European sources]. In: *Literatura i kultura Drevnej i srednevekovoj Indii*. Moskva: Nauka, pp. 36–88. [in Russian].
6. Zholkovskij, A. (1999). *O zaglavnom trope knigi „Sestra moya zhyzn”* [On the main trope in *My sister life*]. In: *Poetry and revolution: Boris Pasternak's «My sister life»*. Stanford, 1999, pp. 26–65. URL: <https://dornsife.usc.edu/alexander-zholkovsky/ses>. [in Russian].
7. Kucherenko, S. (2018). *Zhyttietvortsji: Yuriy Lypa ta Vasyl' Stus* [Life creators: Yuriy Lypa and Vasyl' Stus]. *Vasyl' Stus: zhyttia, ideolohiya, tvorchist', sotsiopolitychnyi i literaturnyi kontekst*. Vinnytsia: Tvory, pp. 65–70. [in Ukrainian].
8. Lotman, Yu. (1975). *Dekabrist v povsednevnoj zhyzni. (Bytovoe povedeniye kak istoriko-psikhologicheskaya kategoriya)* [Decembrist in his everyday life. (Everyday behaviour as a historical and psychological category)]. In: *Literaturnoye naslediyе dekabristov*. Leningrad: Nauka, 1975, pp. 25–74. [in Russian].
9. Nakonechna, L. (2016). *Kontsepciya zhyttietvorchoosti L.V. Sohkan' yak forpost Uktayins'koyi nauky* [Conception of creating life by L. Sokhan' as an outpost of Ukrainian science]. *Slavistychna zbirka*. Vol. 2, pp. 22–28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/wslavst_2016_2_4. [in Ukrainian].
10. Narivska, V. (2013). *Mystetstvo zhyty yak problema kulturnoyi samoidentyfikatsiyi v epistolariyakh Vasyliia Stusa* [Art of life as a problem of cultural self-identity in epistolary of Vasyl' Stus]. *Visnyk Dnipropetrovs'koho universytetu im. Alfreda Nobelia*. Ser. "Filolohichni nauky", Vol. 2 (6), pp. 18–28. [in Ukrainian].
11. Paperno, I. (1996). *Semiotika povedeniya: Nikolaj Chernyshevskij — chelovek epokhi realizma* [Chernyshevsky and the Age of Realism: A Study in the Semiotics of Behavior]. Moskva: Novoye literaturnoye obozreniye. [in Russian].
12. Safranski, R. (2018). *Goethe: zhyzn' kak proizvedeniye iskusstva* [Goethe: Life as a Work of Art] / translated by K. Timofeeva. Moskva: Delo. [in Russian].

13. Stus, D. (2005). *Vasyl' Stus: zhyttya yak tvorchist'* [Vasyl Stus: life as a creative work]. Kyiv: Fakt. [in Ukrainian].
14. Stus, V. (2008). *Zibrannya tvoriv: u 12 t. / [redkol.: D. Stus ta in.]* [Collected works]. Kyiv: Fakt, 2007–2009. Vol. 3: *Chas tvorchosti / Dichtenszeit*. [in Ukrainian].
15. Stus, V. (1995). *Sered hromu i tyshi* [Amid thunder and silence]. *Suchasnist'*, Vol 1, pp. 138–148. URL: <https://vasylsymonenko.org/statti/vasyl-stus-sered-gromu-i-tyshi/>. [in Ukrainian].
16. Stus, V. (1997). *Tvory: u 4 t., 6 kn.; red. kol. S. Hal'chenko, M. Honcharuk ta in.* [Works]. L'viv: Prosvita, 1994–1999, Vol. 6. Part 1: *Lysty do ridnykh / upor. O. Dvorko, M. Kotsyubyns'ka*. [in Ukrainian].
17. Stus, V. (1994). *Tvory: u 4 t., 6 kn.; red. kol. S. Hal'chenko, M. Honcharuk ta in.* [Works]. L'viv: Prosvita, 1994–1999. T. 1. Kn. 1: *Zymovi dereva. Veselyy tsvyntar. Kruhovert' / pidhotuvaly teksty, uporyadkuvaly ta sklaly prymitky: M. Honcharuk, V. Makarchuk, D. Stus; avt. peredm. M. Kotsyubyns'ka*. [in Ukrainian].
18. Taranukha, Ye. (2018). *Etychni vymiry zhyttietvorchosti V. Stusa* [Ethical aspects of Vasyl' Stus's creating life]. *Vasyl' Stus: zhyttia, ideolohiya, tvorchist', sotsiopolitychnyi i literaturnyi kontekst*. Vinnytsia: Tvory, pp. 118–121. [in Ukrainian].
19. Khudenko, Ye. (2016). *Zhyznetvorchestvo pisatel'ia kak tekst: osobennosti struktury* [Writer's life creativity as a text: specifics of structure]. *Filologiya i chelovek*. Barnaul, 2016. [in Russian].
20. Khudenko, Ye. (2011). *Zhyznetvorchestvo russkogo romantizma i simvolizma: povedencheskie strategii* [Life creativity in Russian romanticism and symbolism: behavior strategies]. *Vestnik Leningradskogo gosudarstvennogo universiteta im. A.S. Pushkina*. St. Petersburg, Vol. 1 URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/zhyznetvorchestvo-russkogo-romantizma-i-simvolizma-povedencheskie-strategii/viewer>. [in Russian].
21. Khudenko, Ye. (2011). *Zhyznetvorchestvo kak metatekst. Mandel'shtam – Zoshchenko – Prishvin (30-ye – 40-ye gody)* [Life creativity as a metatext: Mandel'stam – Zoschenko – Prishvin]. Barnaul, 2011. [in Russian].
22. Eichenbaum, B. (1987). *Literaturnyi byt* [Literary Mores]. In: Eichenbaum, B. *O literature*. Moskva: Sovetskij pisatel', pp. 428–436. [in Russian].
23. *Creating Life. The Aesthetic Utopia of Russian Modernism*. Ed. by Irina Paperno and Joan Delaney Grossman. Stanford University Press, 1994. 288 p.

АННОТАЦИЯ

Маргарита Егорченко. Идея жизнетворчества в рецепции Василя Стуса: тексты и контексты

В статье проанализировано воплощение идеи жизнетворчества в биографии Василя Стуса на материале его поэзии, писем, литературоведческих трудов. Интеллектуальные контексты, в которых формировался поэт, становятся основой его поисков собственного пути как литератора, а сама литература – мерилom построения собственной биографии. Жизнетворчество как ключевое понятие для осмысления биографии Стуса показано через романтический и модернистский контексты, его этический кодекс и осмысление себя как поэта. Ключевыми понятиями жизнетворчества Стуса становятся правда, искренность, жизнь как страдание, доброта, верность себе.

Ключевые слова: жизнетворчество, биография, этика, страдание, Стус.

ABSTRACT

Marharyta Yehorchenko. The idea of creating life in Vasyl' Stus's perception: texts and contexts

The article is dedicated to the idea of creating life in Vasyl' Stus's perception. The research is based on the material of Stus's poetry, letters and literary critics. The idea of creating life is in the focus of both philosophy, psychology and literary science. The author is basing her research

on literary studies, dedicated to the idea of creating life, and also analyzes the previous researches on this idea in Vasyl' Stus studies. The notion of creating life in literary studies should be understood as a method of constituting oneself as a cultural phenomenon and verifying one's aesthetic experience. In this case creating life becomes an intentional artistic strategy. To comprehend the problem of creating life one needs to use such issues as textualization of empirical experience, semiotization of everyday behavior, forms of writer's self-presentation and symbolic autobiography.

Vasyl' Stus's intellectual contexts, which formed his identity as a poet, were also the basis for his approach to life. The idea of creating life, which first appeared in romanticism, came to Stus, likely, through the figure of his favorite poet — Johann Wolfgang von Goethe. Modernistic idea of merging life and art is accepted by Stus through the main poets of his personal canon — Boris Pasternak, Rainer Maria Rilke and Marina Tsvetaeva.

The key concepts of Stus's creating life are truth, sincerity, kindness, life as suffering. Kindness, as Stus understands it, is a characteristic and a necessary feature of a poet, who, in his turn, "has to be a human". In his literary critics (and later — in poetry) starting from the early 1960s, Stus emphasizes the necessity of being sincere for every poet. Life as suffering becomes a major motif of poet's texts soon after he was first arrested in 1972. In the same period Vasyl' Stus begins to comprehend the idea of life as an imitation of life of Christ.

In the context of creating life the phenomenon of Vasyl' Stus's opposition to the soviet power could be interpreted as a practice of realization of freedom. The idea of creating life in Stus's interpretation is a combination of two biographies: poet's, whose creativity was the greatest value for him; and a biography of man, who, being in a difficult existential situation, chooses freedom and dignity.

Key words: creating life, biography, ethics, life as suffering, Stus.

Стаття надійшла до редакційної колегії 20.09.2019 року.

Рекомендовано до друку 25.10.2019 року.